

**Uluslararası Erasmus Programı Çerçevesinde Türkiye'ye Gelen Sanat ve Tasarım
Öğrencilerinin Türk Kültürü Algıları**

**Culture Perception of Art and Design Students Come in Turkey through International
Erasmus Program**

Suzan Duygu Erişti

Anadolu University, Turkey

sdbedir@anadolu.edu.tr

Özet

Günümüzde çok kültürlü etkileşimler, kültürel farkındalığa dayalı kültürlerarası iletişim ve bağlantıları içermektedir. Bireylerin çok kültürlü bir yaklaşım içerisinde farklı kültürler içerisinde etkin olmak adına kültürel iletişim becerilerine sahip olmaları ise bir gereklilik halini almış ve eğitim-öğretim ortamlarında uluslararası işbirlikleri, etkileşimler, uygulamalar ve projeler önem kazanmıştır. Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı, Erasmus değişim programı aracılığıyla Anadolu Üniversitesi'ne gelen sanat ve tasarım öğrencilerinin yeni karşılaştıkları kültüre ait farkındalıklarını, günlük yaşam deneyimleri doğrultusunda ve karşılaştıkları yeni kültüre ilişkin gözlemlerine dayalı olarak belirlemek ve karşılaştıkları yeni kültürün etkilerini sanatsal olarak ne şekilde ifade ettiklerini görüşlerine dayalı olarak ortaya koymaktır. Bu temel amaca dayalı olarak araştırmanın örneklemini 2010-2011 öğretim yılı bahar döneminde Anadolu Üniversitesi'ne gelen Erasmus öğrencileri oluşturmuştur. Araştırma amacı çerçevesinde öğrencilerin yeni karşılaştıkları kültüre ilişkin kültürel farkındalıklarını ve edinimlerini, düşünceleri ve tasarım projeleri çerçevesinde ortaya koymaları istenmiştir. Araştırma verileri nitel araştırma yöntemine dayalı yarı yapılandırılmış görüşmeler, tasarım projeleri ve tasarım projelerine dayalı yazılı görüşleri (doküman) çerçevesinde

toplanmıştır. Elde edilen bulgular tematik analiz çerçevesinde çözümlenmiştir. Araştırma sonunda öğrencilerin kültürel farkındalıklarını Türk kültürü, Türk kültürüne dayalı kültürel ve geleneksel değerlere ilişkin derin bir anlamlandırma çerçevesinde açıkladıkları söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Erasmus öğrencileri, kültür, kültürel farkındalık.

Abstract

Today's multicultural interaction includes connection between cultures and behaviors through cultural awareness. Individuals' increasing interest in other cultures and communication skills to be able to constructively communicate with people from different cultures, while bracing themselves for the real challenges of today's multicultural world. Thus, international collaboration, interactions, applications and projects gain importance in the educational environment. The main purpose of this research is to reveal International Erasmus art and design students' cultural awareness, through their daily life experiences and observations through new culture they come in and determine the effect of new culture on their artistic representations. The data of the study were gathered from 4 Erasmus students from Anadolu University in Eskisehir, Turkey. For the main purpose of the research it was asked students on cultural understanding and awareness in the culture they come in based on their thoughts and design projects. The data of the research, which was projected based on the qualitative research method, were collected in the form of semi structured interviews, design projects and written thoughts on the elements depicted in design projects, and the findings obtained were analyzed and interpreted based on the thematic analyses method. As a result of the research, it was found that the students explained their cultural awareness through deep understanding of Turkish culture, cultural and traditional values in Turkish culture.

Keywords: Erasmus students, culture, cultural awareness.

Giriş

Günümüzde küreselleşme ile birlikte birçok alanda uluslararası işbirlikleri, etkileşimler ve uygulamalar oldukça önem ve hız kazanmıştır. Bu süreç beraberinde teknoloji olanaklarının da işe koşulması ile birçok alandaki uluslararası işbirliklerinin olumlu anlamda ivme kazanmasını sağlamıştır. Uluslararası işbirliğine dayalı uygulama alanlarından biri de eğitim-öğretim etkinlikleri ve uygulamalarıdır. Uluslararası ortaklıklara dayalı öğretim etkinlikleri, öğrencilere günümüz dünyasında daha birikimli bireyler olma olanağı sunmaktadır. Lisans ve lisansüstü düzeyde, belli dönemleri kapsayacak şekilde öğrenci değişimi içeren uygulamalar da bu olanaklar arasında yer almaktadır. Günümüzde lisans ve lisansüstü düzeyde öğrenim gören öğrencilerin öğrenimlerinin belli bir bölümünü farklı ülkelerde yer alan üniversitelerde gerçekleştirebilmelerine dayalı olan ve Avrupa ülkeleri üniversitelerarası öğrenci değişimini içeren Erasmus programı, hem uluslararası işbirliklerinin işe koşulmasına olanak vermekte hem de kültürlerarası etkileşimin sağlanabildiği bir program olarak dikkati çekmektedir. Erasmus programı çerçevesinde her öğrenci öğrenim için gittiği yeni bir ortamda farklı bir kültür içerisinde yaşamaya başlamakta, kendi kültürü ile yeni karşılaştığı kültür arasında bağlantılar kurmakta, farklı bakış açılarına sahip olmakta ve kültürel bir farkındalık oluşturmaktadır (Brown, 2009).

Kültürlerarası farkındalık diğer kültürlerden insanlarla etkileşim ve iletişim ile artmaktadır (Erişti, 2009). Kültürlerarası farkındalık oluşturma olanağı sunan Erasmus programı, teknolojik gelişmelerin de etkisiyle kültürlerarası etkileşimi de etkilemiş; farklı kültürdeki insanları bir araya getirmiştir. Kültürlerarası etkileşim, farklı kültürlere ait bireyler arası iletişim olarak ifade edilmektedir (Neuliep & Ryan, 1998). Kültürlerarası etkileşim bireylerin kendi kültürel kimlikleri dışında etkileşimde oldukları ve tanımadıkları diğer kültürlere yönelik ilgilerini oluşturmayı amaçlamaktadır ve bu bağlamda kültürel duyarlılığı, bireylerin kendi kültürü ve diğer

kültürlerarasındaki farklılıklar ve benzerliklere yönelik olumlu tavır geliştirmesini ve evrensel değerlere yönelik katılımcı tavır sergilemesini sağlamaktadır (Hammer ve diğ., 2003). Günümüzde bir başka kültürde etkili olabilmek için farklı kültürlerle etkileşimde bulunmak, kültürel farklılıkları algılamak ve değer vermek, kültürlerarası ilişkiler kurmak ve sürdürmek, kültürel farkındalık oluşturmak ve korumak gerekmektedir (Brown, 2009).

Bireylerin kültürel altyapıları çerçevesinde farklı kültürler ile etkileşime girmesi yoluyla edindiği zenginliği ifade yolunda birçok farklı disiplin işe koşulmaktadır. Bu disiplinlerden biri ve en etkililerinden biri de sanat alanıdır. Çünkü sanat alanı kimliklerin yapılandırılmasında ve farklı kültürlerin ilişkilendirilmesinde etkili bir ortam olarak kullanılmaktadır (McFee, 1991). Eisner (1972) sanat ve sanatsal tasarım süreçlerinin, kültürel değerlerin ve kültüre ait karakteristik özelliklerin belirgin bir biçimde gözlemlenebileceği bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Sanat alanı bireyin gözlemlerini, imgelerini, duygularını, düşüncelerini nesnel gerçekler halinde aktarımını içeren bir süreçtir. Sanatsal anlatımlar sanatçıların içinde buldukları ortamdan, yaşam tarzından, kültürel farklılıklardan, sosyal iletişim ve etkileşimlerden etkilenmektedir. Bir başka deyişle sanatsal etkinlikler; duygu ve düşüncelerin, gözlemlerin, içinde bulunulan kültürel çevrenin özelliklerinin ve bu çevrede oluşturulan anlamların yansıtıldığı ürünleri içermektedir (Hague, 2001). Sanatçı sanatsal etkinliklerde sürekli olarak içinde bulunduğu kültür içerisinde kendisini ve çevresini anlamlandırmakta ve bu bağlamda aslında kültürü sanatsal yaratma süreci ile ilişkilendirebilmektedir (Aland, 2005). Bu bağlamda sanat alanı, sanatçılar için kendi kültürlerini ve etkileşimde oldukları farklı kültürleri keşfedebilecekleri, yorumlayabilecekleri ve tanımlayabilecekleri bir süreç olarak da nitelendirilebilir (Clarke, 1996). Sanatsal değerleri paylaşmak yoluyla kültürel farkındalık oluşturmak, sanatsal paylaşım ve etkileşim bağlamında çok kültürlü bir bakış açısı geliştirmek günümüz sanat eğitimi programlarının en önemli amaçları

arasında yer almaktadır (Bamford 2006; Taggart et al. 2004; Sharp and Le Métais 2000; Robinson 1999).

Erasmus öğrenci değişim programı gibi farklı kültürel kimliklerin bir araya gelmesini sağlayan bir program çerçevesinde sanat ve tasarım öğrencilerinin bir araya gelmesi, öğrencilerin sanatsal üretim ve bakış açılarına farklı zenginlikler katabilir. Bu nedenle Erasmus öğrenci değişim programı özellikle sanat temelli öğretim süreçlerinde kültürlerarası etkileşim bağlamında etkili bir biçimde işe koşulabilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Erasmus değişim programı aracılığıyla Anadolu Üniversitesi'ne gelen sanat ve tasarım öğrencilerinin yeni karşılaştıkları kültüre ait farkındalıklarını, günlük yaşam deneyimleri doğrultusunda ve karşılaştıkları yeni kültüre ilişkin gözlemlerine dayalı olarak belirlemek ve karşılaştıkları yeni kültürün etkilerini sanatsal olarak ne şekilde ifade ettiklerini ortaya koymaktır. Bu temel amaca dayalı olarak araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sanat ve tasarım eğitimi alan Erasmus öğrencilerinin yeni karşılaştıkları kültür olan Türk kültürüne ilişkin algıları çerçevesindeki görüşleri nedir?
2. Sanat ve tasarım eğitimi alan Erasmus öğrencileri yeni karşılaştıkları kültür olan Türk kültürüne ilişkin algılarını sanatsal çalışmalarında ne şekilde yorumlamaktadırlar?

Yöntem

Sanat ve tasarım eğitimi alan Erasmus öğrencilerinin girdikleri farklı kültüre ait algılarını ve kültürel algılarını sanatsal olarak ne şekilde ifade ettiklerine ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada temel yorumlamacı nitel araştırma deseni işe koşulmuştur. Temel yorumlamacı nitel araştırma deseninde katılımcıların araştırma ile ilgili deneyimlerini nasıl yorumladıkları, ne şekilde yapılandırdıkları ve ne tür anlamlar çıkardıkları incelenir (Merriam,

1998). Temel yorumlamacı nitel araştırma sürecinde görüşme, gözlem ya da doküman incelemesi gibi birçok veri toplama yöntemi ile veri elde edilmektedir. Elde edilen veriler katılımcıların deneyimlerini, araştırma ile ilgili sürece ilişkin algılarını, yaşadıkları deneyime ilişkin oluşturdukları bireysel anlamları açıklamaya çalışmaktadır (Altheide & Johnson, 2011). Araştırma katılımcılarının araştırma sürecinde yaşadıkları deneyime yönelik oluşturdukları anlam ve yansımalar tümevarımcı bir yaklaşım çerçevesinde kavram, hipotez ve teorileri oluşturmak için işe koşulur.

Bu çalışmada öğrencilerin yeni karşılaştıkları kültürü tasarım sürecine yansımalarının derinlemesine incelenmesi, somut göstergelerle betimlenebilmesi, katılımcıların yeni karşılaştıkları kültüre ilişkin görüşlerinin daha ayrıntılı incelenebilmesi, kendi oluşturdukları anlam ve bağlamların ayrıntılı bir biçimde açıklanabilmesi için temel yorumlamacı nitel araştırma deseni tercih edilmiştir.

Temel yorumlamacı nitel araştırmaya dayalı olarak yarı yapılandırılmış görüşme ve öğrencilerin gerçekleştirdikleri tasarım ürünlerine dayalı yazılı görüşleri (dokümanlar) yoluyla toplanan görüşler tematik analiz çerçevesinde yorumlanmış ve irdelenmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın örneklem belirleme sürecinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırma sürecindeki belirlenen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. (Patton, 1997). Ölçüt örnekleme yöntemi ise araştırma amacını somut göstergelerle net bir biçimde irdeleme olanağı veren ve önceden belirlenmiş bir dizi ölçütler ile katılımcıları belirlemeye ilişkin bir yaklaşımı karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Araştırma sürecindeki katılımcılara ilişkin ölçütler araştırmacılar tarafından belirlenebilir ya da alan yazına dayalı olarak var olan bir takım ölçütler kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2006). Bu

araştırmada katılımcıların belirlenmesinde kullanılan ölçüt, araştırmaya katılan öğrencilerin Erasmus öğrencileri olması ve araştırmacı tarafından yürütülen ‘Digital Technology and Cultural Integration’ dersini almasıdır. Öğrencilerin aldıkları dersin içeriğinde teknoloji ve kültürün entegrasyonuna yönelik uygulamalı çalışmalar gerçekleştirilmesi de araştırma amacı ile ilintili başka bir ölçüt olarak belirlenmiştir. Belirlenen ölçütler bağlamında çalışmanın örneklemini, Anadolu Üniversitesi’ne Erasmus Öğrenci Değişim Programı aracılığıyla 2010-2011 öğretim yılı bahar döneminde gelen ve ‘Digital Technology and Cultural Integration’ seçmeli dersini alan toplam 4 grafik tasarım öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin 2’si Polonya, 1’i Polonya-Amerika kökenli, 1’i ise Macaristan kökenlidir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme ve öğrencilerin gerçekleştirdikleri tasarım ürünlerine dayalı yazılı görüşleri (dokümanlar) yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırma amacı çerçevesindeki olgulara ilişkin yazılı görüş ya da materyallerin analizini içeren bir veri toplama yaklaşımıdır. Doküman incelemesi, araştırma problemine yanıt aramak amacı ile belirli bir süreçte ortaya konulan dokümanların analizini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Doküman incelemesi önceden var olanlar yanında süreç içerisinde oluşan materyallerin araştırma sürecine yönelik veri elde edilmesi amacıyla işe koşulmasını içeren bir yaklaşımdır (Scott, & Morrison, 2005).

Araştırmanın uygulama sürecinde araştırmaya katılan öğrencilerden ‘Digital Technology and Cultural Integration’ dersi kapsamında dönem sonu bitirme çalışması olarak yeni karşılaştıkları kültür olan Türk kültürüne ilişkin algıları çerçevesinde serbest tekniğe dayalı bir tasarım oluşturmaları istenmiştir. Tasarım süreci sonrasında iki açık uçlu sorudan oluşan bir görüşme formu ile öğrencilerin yeni karşılaştıkları kültüre ait algıları ve bu bağlamda sanatsal tasarımlarına

ilişkin yorumları belirlenmeye çalışılmıştır. Uygulama sonucunda yazılı görüşlerinden ve yazılı görüşlerine dayalı tasarımlarından elde edilen veriler doküman incelemesi yoluyla incelenmiştir.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlemesinde nitel araştırma yöntemine dayalı tematik analizden yararlanılmış ve veriler araştırmanın kuramsal çerçevesine dayalı olarak belirlenen temalar çerçevesinde derinlemesine incelenmiştir. Tematik analiz, analiz için tematik bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin analiz edilmesi ve elde edilen bulguların yorumlanması aşamalarından oluşmaktadır. Tematik analiz çerçevesinde, elde edilen veriler öncelikli olarak betimlenir, betimlenen veriler yorumlanır ve elde edilen bulgular arasındaki neden sonuç ilişkisi incelenerek araştırmacı tarafından yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2006). Bu bağlamda, araştırma soruları ve araştırmanın kavramsal çerçevesi doğrultusunda araştırma verilerinin çözümü üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada öğrencilerle gerçekleştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşmelerin, öğrencilerin görüşlerini ifade ettikleri yazılı görüşme formu ve gözlem verilerinin dökümü yapılmış ve çözümlenmiştir. İkinci aşamada araştırmanın kuramsal çerçevesi bağlamında belirlenen temalar temel alınarak öğrencilerin görüşleri analiz edilmiştir. Üçüncü aşamada ise elde edilen bulgular analiz edildikten sonra yorumlanmıştır.

Verilerin çözümü aşamasında, öğrencilerle yarı yapılandırılmış görüşmelere ve yazılı görüşme formuna dayalı görüşlerini, gözlem verilerini incelemek üzere iki ayrı form oluşturulmuş ve formlara betimsel indeks, araştırmacı yorumu bölümleri açılarak bu bölümler araştırmacılar tarafından doldurulmuştur. Araştırmanın güvenilirliğini gerçekleştirmek için araştırmacılar ve alan uzmanları formları incelemesi sonucunda görüş birliği ve görüş ayrılığı olan maddeler belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği

güvenirlilik formülü kullanılmıştır. Hesaplamalar sonucunda araştırmanın güvenirliliği %90 çıkmıştır.

Bulgular ve Yorumları

Araştırma sonucunda öğrenci görüşlerine dayalı olarak elde edilen bulgular '*Erasmus öğrencilerinin Türk kültürüne ilişkin görüşleri*' ana teması altında; öğrencilerin sanatsal çalışmalarına dayalı görüşleri ise '*Erasmus öğrencilerinin Türk kültürüne ilişkin algılarını sanatsal çalışmalarında yansıtmaları biçimleri*' ana teması altında toplanmıştır. Bulgular tablolandırılmış ve araştırmaya katılanların görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak özetlenmiştir.

Erasmus Öğrencilerinin Türk Kültürüne İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin yeni karşılaştıkları kültür olan Türk kültürünü algılama biçimlerini ortaya koymak amacıyla yeni karşılaştıkları kültürün onlar için ne ifade ettiğine ilişkin görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Öğrencilerin yeni karşılaştıkları kültür olan Türk kültürüne ilişkin görüşleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

Erasmus öğrencilerinin Türk kültürüne ilişkin görüşleri

Temalar

Sözsüz iletişim (Türk insanına özgü mimikler, jestler, yüz ve vücut hareketleri)

İnsanlar arası ilişkiler (arkadaşlık ilişkileri, kadın erkek ilişkileri)

Aile bağları

Yemekler ve yeme alışkanlıkları

Köy yaşantısı ve yöresel kıyafetler

Tarihi ve turistik yerler ve özellikleri

Türk bayrağı, ay ve yıldızın sembolik özelliği

Geleneksel Türk sanatı ve sembolik özellikleri

Türk müziği

Çay ve kahve kültürü

Kültürel çeşitlilik (Farklı kültürlerin bir arada yaşaması)

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrenciler için yeni karşılaştıkları kültür olan Türk kültüründe öne çıkan alt temalar çeşitlilik göstermektedir. ‘Sözsüz iletişim’ alt temasına dayalı olarak görüşlerini ifade eden E1 *‘Türkiye’de insanların kullandıkları yüz mimikleri ve vücut hareketleri benim çok ilgimi çekti, örneğin evet derken başı yukarıdan aşağı sallamak ya da hayır derken yukarıya doğru kaş kaldırmak gibi. Bu farklı alışkanlıklar benim hiç de alışık olmadığım ve ilgimi çeken davranışlardı’* demektedir. E1 *‘İnsanlar arası ilişkiler’* alt temasına ilişkin izlenimlerine dayalı görüşlerini ifade ederken hemcinsler ve kadın erkek arası ilişkilerde kendisine ilginç ve kendi kültüründen farklı gelen noktaları şu şekilde ifade etmektedir:

‘İnsanlar arası ilişkilerde ilgimi çeken ve bana çok farklı gelen başka şeyler de vardı; mesela iki Türk erkeği kol kola girip dolaşabilir, bu da bana çok ilginç gelmişti, bunu Polonya’da göremezsiniz. Kadın erkek arası arkadaşlık ilişkileri ise bazı şehirlerde çok sınırlı, eğer siz kız arkadaşınızın elini tutar ya da öperseniz bu çok tuhaf karşılanabilir. Bu her yerde böyle değil, küçük şehirlerde daha çok görebiliyorsunuz bu durumu...’

Aynı temaya ilişkin görüş ifade eden öğrencilerden E4 *‘Türk insanları çok hassas ve romantik, insanlar arası ilişkilerde duygular çok önemli. İnsanlar pozitif anlamda birbirlerine çok yakınlar ve bir arada olmak ve birlikte zaman geçirmek için çok sık bir araya geliyorlar...’* demektedir.

‘Aile bağları’ alt temasına dayalı olarak görüşlerini ifade eden E2 *‘Aileler arası ilişkiler çok güçlü, aile bireyleri birbirine çok bağlı ve bir arada olmaya çok önem veriyorlar. Biz ayrıca buralara ilk geldiğimizde Türk ailelerin yanında kaldık ve birer Türk aileye sahip olduk. Onlar bize her zaman*

sizler bizim kızımızsınız dediler ve çok yakın davrandılar. Bu yakınlık da unutamayacağımız ve etkilendiğimiz bir durum’ aile arası ilişkileri kendi yaşadığı deneyimler çerçevesinde açıklamaktadır. E3 ise aynı alt temaya ilişkin görüşlerini ‘Bence aileler arasındaki bu yakınlıktan biz de etkilendik ve değiştik. Erasmus programı bizi değiştirdi, ben bundan sonraki yaşantımda burada gördüğüm yakın ilişkilerin yaşamımı ve çevremdekileri etkileyeceğini düşünüyorum’ kendi yaşamına ve hayatına bakış açısına yansımaları çerçevesinde açıklamaktadır. Erasmus öğrenci değişim programı çerçevesinde öğrencilerin yaşadıkları kültürel çeşitliliğe ilişkin deneyim, hayata bakış açıları ve yaşantılarını şekillendirmekte bir bağlamda kültürleri birbirlerine yakınlaştırmaktadır.

‘Yemekler ve yeme alışkanlıkları’ ise öğrencilerin yoğun bir biçimde görüşlerini ifade ettikleri bir diğer alt tema olarak dikkati çekmektedir. Öğrencilerden E1 belirtilen temaya ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

‘Türk yemekleri benim çok ilgimi çekti. Mesela ‘çiğköfte’, ben Polonya’ya dönerken insanların benden istediği yiyeceklerden biri ya da götürmek istediğim yiyeceklerin başında gelebilir. Antep’te denediğim kokoreci de çok sevdim. Birçok insan hatta Türk insanları dahi bu yiyeceğin sağlıklı olup olmadığını tartışıyor ama ben çok sevdim. Elbette baklava, Türk tatlısı olarak en sevdiğim tatlı... Dolma, her iki türünü de çok sevdim (zeytinyağlı, etli), mantı çok güzel, bir de Polonya’da yoğurdu çok seviyordum ve az bulunan pahalı bir yiyecekti, burada yöresel ve doğal yoğurt bulma olanağına sahiptim ve çok güzel tadı vardı. Bir kabın içine konulup toprağın altına konularak yapılan bir peynir çeşidi vardı, ‘İzmir tulumu’. Bu da çok ilgimi çeken ve sevdiğim bir türdü’.

Aynı tema altında görüşlerini ifade eden E2 ‘Burada büyük kahvaltı ve birlikte olmak çok önemli. Ben Türkiye’ye geldiğimde çok kalabalık bir şekilde sofraya oturuyorduk bu benim çok ilgimi çekmişti ve kahvaltıda çok fazla çeşit vardı. Bir de akşam yemeklerinin çok geç saatte olması dikkatimi çekti. Biz Polonya’da akşam 6’da akşam yemeğini yeriz. Burada ise 8’de akşam yemeği

yeniliyor, bizim için çok geç. Ayrıca yiyecekler çok lezzetli burada...' şeklindeki görüşleriyle yeme alışkanlıklarına daha çok vurgu yapmaktadır.

'Köy yaşantısı ve yöresel kıyafetler' alt temasına dayalı olarak görüşlerini ifade eden E4 'Benim ilgimi çeken şeylerden biri de köylerde yaşayan insanların yöresel kıyafetleriydi. Şanlıurfa da yöresel kıyafetleri içinde birçok kadın gördüm. Bu benim için biraz farklıydı çünkü bu tür yöresel kıyafetleri ilk kez gördüm. Bu nedenle çok fotoğraflarını çektim. Bunlar beni çok etkiledi' kültürel farklılıklar çerçevesinde edindiği izlenimleri yöresel kıyafetlere dayalı olarak açıklamaktadır.

'Tarihi ve turistik yerler ve özellikleri' alt teması ile öğrencilerin yoğun bir biçimde görüşlerini ifade ettikleri bir diğer temadır. Öğrencilerden E1 belirtilen temaya ilişkin görüşlerini gittiği yerlerde kendisini etkileyen imajlar, insan ilişkileri, yeni deneyimler ve izlenimler çerçevesinde açıklamaktadır:

'Türkiye'de beni etkileyen en önemli şey ziyaret ettiğim yerlerdi. Örneğin Denizli'de Pamukkale; Ankara'da yüksek gökdelenler; Bursa'da Uludağ, Çanakkale'de anıt; İznik/Kütahya'da özel seramik tasarımlar; Antep'te çingene kız mozaiği; Urfa'da balıklı göl; Bartın'da büyük meydan; İzmir'de saat kulesi... Bunlar benim ziyaret ettiğim yerlerden zihnimde kalan imajlar. Benim için seyahat etmek yeni bir kültürle ve yeni kültürdeki insanlar ile ilgili bir şeyler öğrenmenin en etkili yolu. Her şehrin farklı bir özelliği, her şehirdeki insanların farklı yaşam tarzları bu ziyaretler ile öğrendiklerimdi... Ben ziyaretlerim sırasında sadece yeni yerler görmedim ayrıca çok farklı insanlarla tanıştım ve yeni deneyimlere sahip oldum'.

Aynı tema altında görüş ifade eden E3 'Türkiye'de benim ilgimi çeken ve aklımda kalan yerler Kütahya ve İstanbul. Kütahya'da çiniler çok ilgimi çekti; İstanbul'da ise çok kalabalık caddeler. İstanbul'a ilk gittiğimde caddelerin insanlardan oluşan bir ırmak gibi olduğunu düşünmüştüm. Bu türde bir insan kalabalığına ilişkin bu görüntüyü her yerde görmek olanaklı değil, düşünsenize aynı zamanda aynı yerde bir çok insanı....'. 'Türk bayrağı, ay ve yıldızın sembolik özelliği' alt temasına

dayalı görüşlerini ifade eden E4 ‘Türkiye denilince aklıma gelen kırmızı renk, ay ve yıldız. Çünkü Türk bayrağı kırmızı ve bayrakta ay ve yıldız var. Türkiye’de birçok yerde bu bayrağı görmek mümkün çünkü ben insanların Türk olmaktan dolayı gurur duyduklarını ve bu nedenle birçok yerde Türk bayraklarını gördüğümüzü düşünüyorum’ şeklindeki görüşleri ile Türk bayrağının sembolik özelliğini ve Türk insanının Türk bayrağı ile ilişkisini kendi izlenimleri doğrultusunda açıklamaktadır. Öğrencilerden E2 ise ‘Türkiye ile ilgili ilk aklıma gelen semboller ay ve yıldız. Eskişehir’de birçok yerde Türk bayraklarını görebilirsiniz çünkü Türk insanı ülkeleri ile çok gurur duyuyor ve Türkiye’yi çok iyi tanıtmak konusunda çok istekliler’ demektedir. Öğrencilerden E1 yine aynı temaya ilişkin görüşlerini ‘Kırmızı renk, ay ve yıldız sembolleri Türkiye’yi bana hatırlatıyor’ demektedir. Erasmus öğrencilerinin ortaya koydukları bu görüşler, Türk insanının Türk bayrağına ilişkin sembolik bağını ve verdiği önemi somut bir biçimde özetlemektedir.

Sanat ve tasarım öğrencisi olan Erasmus öğrencilerinin Türk sanatı ile ilişkili görüşleri, günümüz Türk sanatından çok geleneksel Türk sanatı üzerine odaklanmaktadır. Bu nedenle Türk sanatını kapsayan alt tema ‘Geleneksel Türk sanatı ve sembolik özellikleri’ tanımlaması çerçevesinde oluşturulmuştur. Öğrencilerden E3 geleneksel Türk sanatı içerisinde dikkatini çeken imajları, gezdiği yerlerdeki izlenimlerine dayalı olarak şu şekilde ifade etmektedir: ‘Türk sanatı içerisinde beni en çok etkileyen çini sanatıydı. Ben çini uygulamalarını Bursa, Kütahya ve İznik’te gördüm. Çini sanatında kullanılan sembolik dili ve bu sanatı çok sevdim. Tabaklarda ve süslemelerde kullanılan dekorasyon amaçlı çiniler çok ilgimi çekti. Çinileri camilerin içindeki duvarlarda dekorasyon olarak da görebilirsiniz’. Öğrencilerden E2 ise yine çinilerin çok ilgisini çektiğini vurgulayan görüşlerini belirtirken bir yandan da çini sanatının sembolik özelliğini Avrupa sanatının figüratif özelliği ile karşılaştırmaktadır:

‘Türk sanatında benim en çok ilgimi çiniler çekti. Çinileri gördüğünüzde bunların Türkiye’ye özgü özel bir sanat olduğunu anlarsınız. Çiniler Türkiye’yi

hatırlatır. Çünkü motifler ve kullanılan semboller çini sanatına ait çok özel bir görselliğe sahip. Bir de Avrupa'da mesela kiliselerde ya da özel yerlerde duvarlarda daha çok figüratif çalışmalar görebilirsiniz ancak Türkiye de daha çok dekoratif tarzda çalışmalar yapıldığını, çok sık semboller ve motifler kullanıldığını görürsünüz ancak insan ya da hayvan figürleri göremezsiniz. Bu da benim çok ilgimi çekmişti. İnsan ya da hayvan figürlerine dayalı figüratif değil de sembolik olarak görsel anlatımları tercih etmek sanırım Müslüman bir ülkenin karakteristik özelliği, bu farklılığı ise ben çok sevdim'

'Türk müziği' alt temasına dayalı görüşlerini ifade eden E3 'Türk müziği çok güzel ve hoşumuza gitti. Mesela Barış Manço, Duman, Tarkan ve Sezen aksu çok sevdiğimiz ve aklımda kalan müzisyenler... .' demektedir. Aynı tema altında görüş belirten E2 'Türkiye'de Türk dili ve müziği ile çok ilgilendim. Türkiye'ye ilk geldiğimde bu yeni dil ve müzik beni çok etkiledi' demektedir. E4 ise 'Türk halk müziği ve saz ilgimi çekti, çünkü saz ilginç bir enstrüman... .' demektedir.

'Çay ve kahve kültürü' alt teması da öğrencilerin görüşlerini ifade ettikleri ve kendilerini etkileyen bir başka alt temadır. Öğrencilerden E4 'Türkiye'de farklı alışkanlıklar edindim. Çok yakın arkadaşlarımdan biri sayesinde küçük ve ortası ince çay bardaklarını kullanmaya alıştım. Türkiye'de birçok yerde, restoranlarda, kafelerde insanların bu özel bardaklarla çay içtiğini çok sık görürsünüz. Bu bardakları başka bir ülkede göremezsiniz. Çay içme alışkanlığı Türkler için bir gelenek gibi, çay içmek için insanların bir araya gelmesi ise hoş bir sebep ve sembol' şeklindeki görüşleri ile çay kültürünün Türk kültürü içerisindeki yerini ifade etmektedir. Öğrencilerden E2 ise 'Türkiye'de insanlar çay ya da Türk kahvesi içmek için birbirlerini eve davet ediyorlar. Çay içmek ve tavla gibi geleneksel oyunlar oynamak için bir araya gelmek çok önemli Türk insanı için... .' demektedir.

'Kültürel çeşitlilik' alt temasına dayalı görüşlerini ifade eden E2 'Türk kültüründen çok etkilendim, kültür çok büyük, farklı kültürleri içinde barındıran kültürel zenginlik ve çeşitliliklerle

dolu. Bu nedenle benim Türk kültürü çerçevesinde yaşadığım deneyimler, aynı zamanda kültürel çeşitliliği de içermekte...' demektedir.

Erasmus öğrencilerinin yeni karşılaştıkları kültür olan Türk kültürüne ilişkin izlenimleri temelde Türk insanının ve kültürünün karakteristik özelliklerini tanımlar niteliktedir. Bu durum Erasmus öğrenci değişim programının farklı kültürlerin birbirlerini tanınması ve etkileşimde bulunması bağlamındaki başarısının somut göstergesi olarak nitelendirilebilir.

Erasmus Öğrencilerinin Türk Kültürüne İlişkin Algılarını Sanatsal Çalışmalarında Yansıtma Biçimleri

Erasmus öğrencilerinin yeni karşılaştıkları kültür olan Türk kültürüne ilişkin algılarını Sanatsal çalışmalarına yansıtma biçimlerini belirlemeye yönelik olarak yeni karşılaştıkları kültürün onlar için ne ifade ettiğine ilişkin imajları görselleştirmeleri ve bu bağlamda serbest teknik ve konulu tasarımlar oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerin yeni karşılaştıkları kültür olan Türk kültürüne ilişkin algılarını sanatsal çalışmalarında yansıtma biçimleri Tablo 2'de gösterilmiştir. Öğrencilerden üçü sanatsal tasarımlarını bilgisayar destekli bir ortamda; biri ise el çizimine ve renklendirmesine dayalı olarak gerçekleştirmiştir.

Tablo 2

Erasmus öğrencilerinin Türk kültürüne ilişkin algılarını sanatsal çalışmalarında yansıtma biçimleri

---

Temalar

Tarihi turistik yerlere ilişkin imajlar

İnsanlar arası ilişkilere ilişkin imajlar

Türk kültürünün simgesel yansımalarına ve Türk bayrağına ilişkin imajlar

Çay ve kahve kültürüne ilişkin imajlar

Şehir kültürüne ilişkin imajlar

Geleneksel Türk sanatına ilişkin imajlar

Resim 1. E1-‘Türkiye İzlenimleri’

Öğrencilerden E1 ‘Türkiye İzlenimleri’ isimli tasarımına (Resim 1) ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

‘Sanat projemi gerçekleştirirken ziyaret ettiğim ve etkilendiğim imajları yansıtmaya çalıştım. Sanat projemde kırmızı rengi, Türkiye haritasını, ay ve yıldız sembollerini kullandım. Çünkü bana göre Türkiye denilince aklıma Türk bayrağının kırmızı rengi ve ay yıldız sembolleri geliyor. Çalışmamda turkuaz rengi de kullandım. Çünkü turkuaz, Türkiye’ye ait bir renk. Bir başka renk olan pembe ise benim rengim. Ben sanat projem kapsamındaki bu haritaya bakarken sadece ziyaret ettiğim yerleri görmüyorum zihnimde yaşadığım deneyimler, tanıştığım insanlar, insanlar arası ilişkiler ve etkilendiğim anılar canlanıyor’

E1 sanatsal çalışmasını açıklarken ziyaret ettiği tarihi ve turistik yerlerin ve bu yerlerdeki deneyimlerinin yansımalarına ait imajlar kullandığından bahsetmekte, ayrıca ay ve yıldız sembolünün ve bayrak rengi olan kırmızının da Türk kültürü ile ilişkisine değinmektedir. Ayrıca tasarımında kullandığı renklerden biri olan turkuazı neden kullandığını yine Türk kültürü ile ilişkilendirerek açıklamaktadır.

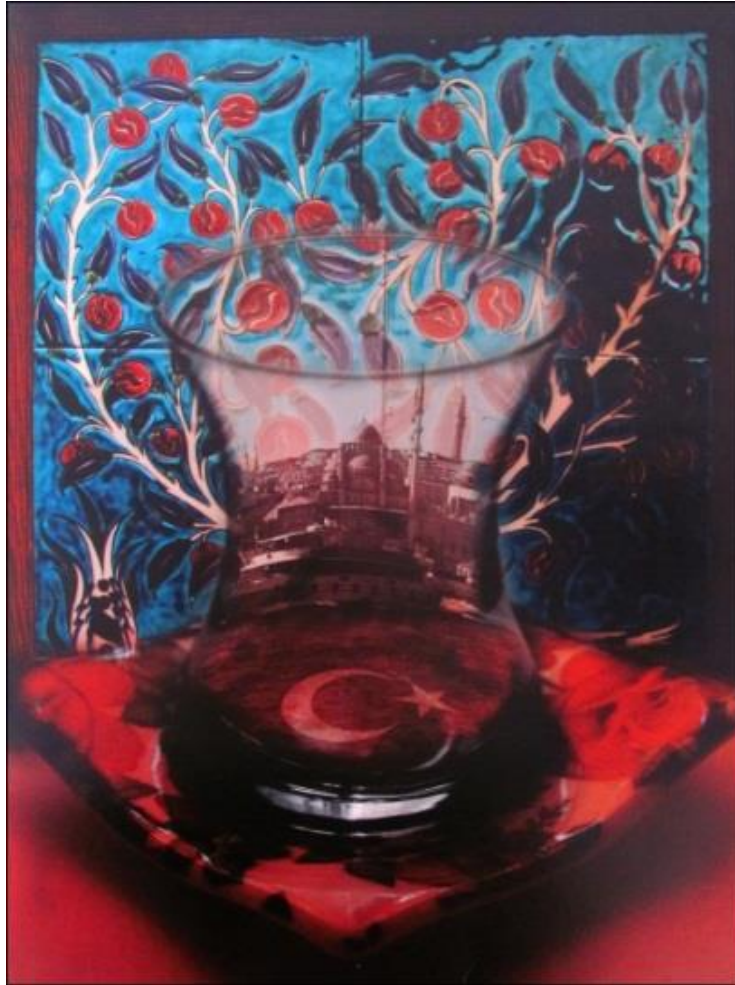

Resim 2. E2. 'Türk Motifleri'

Öğrencilerden E2, 'Türk Motifleri' isimli tasarımını (Resim 2) gerçekleştirirken kendisini etkileyen noktaları şu şekilde ifade etmektedir:

'Benim proje çalışmamın konusunu Türk motifleri ve seramiklerde kullanılan İznik çinisi oluşturdu. Çini sanatı ve motiflerinden İznik ve Kütahya'ya olan ziyaretlerim sırasında çok etkilendim. Çini sanatının motifleri, renkleri ve oryantal tarzı bir yabancı olarak beni çok etkiledi. Sanat çalışmamda Türklerin ulusal sembolü olan ay ve yıldız da kullandım. Çünkü bu semboller ve Türk bayrağı Türk insanı için çok önemli. Sanat çalışmamda Türkiye'nin adını Türkçe olarak yazdım. Final çalışmamı bilgisayarlı ortam yerine elimle yapmayı tercih ettim. Çünkü bu yolla zor olan çini sanatına ilişkin deneyim kazanmak istedim. Bu nedenle Türkiye'de ayrıca çini sanatına ilişkin bir ders seçtim ve bu sanatın ayrıntılarını öğrenmeye çalıştım. Çini sanatındaki sembolik anlatımlar, dekoratif anlatımlar ve renklendirmeler çok önemli. Benim Türk kültürü Türk kültürü çerçevesinde yaşadığım deneyimler; sanat çalışmalarımı etkilemeye devam edecek'.

E2 ilgisini çeken çini sanatına ilişkin deneyim kazanma amaçlı olarak el çizimini ve renklendirmesini bilgisayarlı ortama tercih ettiğini ve bu bağlamda çini sanatı ile ilişkili bir ders aldığını da vurgulamaktadır. Ayrıca tasarımda ülke adını Türkçe dili ile yazması da dile ilişkin kazanımları çerçevesinde vurgulanabilir.

Resim 3. E3. 'Türkiye'de beni ne etkiledi'

Öğrencilerden E3 'Türkiye'de beni ne etkiledi' isimli tasarımına (Resim 3) ilişkin görüşlerini 'Tasarımında beni Türkiye'de gördüğüm ve dendiğim birçok şey etkiledi. Türkiye benim ülkemden çok farklı. Türkiye'de karşılaştığım insanlar ve kültürel alışkanlıklar beni çok etkiledi. Benim tasarımına yansıyan görsel imajlar ise çay içme geleneği, İstanbul'a yaptığım geziler, Türk bayrağının kırmızı rengi ve ay yıldız sembolü; çünkü birçok yerde Türk bayraklarını görebilmek

mümkün, çini sanatı ve çini sanatına ait sembolik dil çerçevesinde şekillendi' olarak ifade etmektedir. Öğrencilerden E3 gerçekleştirdiği bir diğer tasarım çalışmasında ise Eskişehir'e ait şehir kültürünü bir takım semboller (Heykeller, jet uçağı,, doktorlar caddesi, Porsuk çayı vb.) çerçevesinde anlatmıştır (Resim 4).

Resim 4. E3-‘Eskişehir’

Öğrencilerden E4 ise çektiği fotoğraflar ile Türk kültürüne ilişkin izlenimlerini ortaya koymaktadır (Resim 5, Resim 6). E4’ün çektiği fotoğraflarda öne çıkan görseller ise tarihi ve turistik yerlere ilişkin imajlar, geleneksel Türk sanatına ilişkin imajlar, günlük yaşama ilişkin imajlar olarak şekillenmektedir.

Resim 5. E4-‘Geleneksel İmajlar’

Resim 6. E4- ‘Sokaktan Görüntüler’

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde insanların düşüncelerine, bakış açılarına, davranışlarına ve birbirleri ile etkileşimlerine toplumların tarihi, kültürel ve sanatsal anlamdaki paylaşımları yön vermektedir. Bu nedenle uluslararası düzeydeki etkileşimler ve öğrenci değişimini içeren programlar bu amacı gerçekleştirmek bağlamında önemli bir role sahiptir (Carlson, Burn, Useem, & Yachimowicz, 1990). Öğrenci değişimini içeren uluslararası programlar, öğrencilerin dünyaya bakış açısını değiştirmekte, farklı kültürel değerlere ilişkin öğrencilerin ilgisini uyandırmakta, öğrencilerin kültürlerarası etkileşim ve iletişim becerisini geliştirmekte ve öğrencilerin kültürel farklılıklara ve ayrımlara yönelik olarak açık fikirli ve anlayışlı olmasına olanak tanımaktadır (Kitsantas, 2004; Wortman, 2003; Carlson & Widaman, 1988).

Erasmus öğrenci değişim programı çerçevesinde öğrencilerin kültürel farklılıklara ilişkin geliştirdikleri farkındalık çok kültürlü bir bakış açısı bağlamında etkili bir kültürlerarası iletişim ve etkileşimi de beraberinde getirmekte; bu durum ise farklı kültürleri birbirlerine daha çok yaklaştırmakta, ön yargıları ortadan kaldırmaktadır. Araştırmada öğrencilerin Erasmus öğrenci değişim programı çerçevesinde farklı bir kültür olan Türk kültürünü derinlemesine tanıma olanağı buldukları görüşlerine dayalı olarak söylenebilir. Hem Türkiye'ye gelen hem de Avrupa'ya giden Erasmus öğrencilerinin kültürel farkındalık geliştirme sürecine katkısı birtakım araştırmalarca da ortaya konulmakta ve bu bağlamda araştırma bulgularını desteklemektedir (Ersoy & Günel, 2011; Demir & Demir, 2009; Yağcı ve diğ., 2007). Ersoy ve Günel (2011) tarafından farklı Avrupa ülkelerinden gelen Erasmus öğrencileriyle gerçekleştirilen araştırmada öğrenciler programın kendilerine çok kültürlü bir bakış açısı kazandırdığını, farklı kültürleri tanıma olanağı sunduğunu ve bu bağlamda dünyaya bakış açılarının değiştiğini ve kültürel farklılıklara yönelik olarak daha açık fikirli olduklarını vurgulamışlardır. Demir ve Demir (2009) tarafından Türkiye'den Avrupa

ülkelerine giden Erasmus öğrencileri arasında gerçekleştirilen çalışma öğrencilerin kültürlerarası etkileşim ve farklı kültürleri tanıma eğilimi gösterdiklerini ortaya koymaktadırlar. Yağcı ve arkadaşları (2007) tarafından başka ülkeler giden Erasmus öğrencileri ile gerçekleştirilen araştırmada Erasmus programı çerçevesinde öğrencilerin değerlerinin ve davranışlarının da yeniden şekillendirmekte olduğu ve öğrencilerin program çerçevesinde yeni kültürlere ve kültürlerarası farklılıklara ön yargısız bir biçimde açık ve olumlu bir tutum sergileme eğilimi gösterdikleri vurgulanmaktadır.

Erasmus öğrenci değişim programı çerçevesinde Türkiye'ye gelen öğrenciler, Türk kültürüne ilişkin derinlemesine bir farkındalık geliştirmekle birlikte sanatsal karakteristiğe ilişkin de kendi algıları çerçevesinde bir farkındalık geliştirmişlerdir. Bu bulgu daha önce uluslararası öğrenci değişim programı çerçevesinde lisans düzeyindeki öğrencilerle geldikleri yeni kültüre ilişkin algıları çerçevesinde bir araştırma gerçekleştiren Goldstein ve Kim'in (2006) katılımcıların geldikleri yeni kültürün sosyal, kültürel ve sanatsal niteliklerine ilişkin farkındalık geliştirdiklerini ortaya koyan araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Uluslararası öğrenciler aslında yeni bir kültür ile karşı karşıya bulduklarında hem gözlemci hem de kültürün bir parçası olarak katılımcı rolündedirler. Bu durum ise uluslararası öğrencilerin yeni karşılaştıkları kültüre ilişkin çok yönlü ve seçici bir algı ile bakış açısı geliştirmelerine olanak tanımaktadır (Spradley, 1980).

Ayrıca araştırma bulgularına dayalı olarak öğrencilerin geleneksel Türk sanatına, tarihi yerler ve imajlara ve geleneksel alışkanlıklara odaklandıkları söylenebilir. Bu durum ise tamamen kendi bağımsız bakış açıları çerçevesinde şekillenmektedir. Öğrenciler, uluslararası değişim programları çerçevesinde hem kendiliğinden oluşan hem de yapılandırılmamış etkinlikler çerçevesinde yeni kültürü tanımakta ve tamamen kişisel bir bakış açısı geliştirmektedirler (Swinger, 1985). Bu durum aynı zamanda önyargılardan uzak ve bireysel deneyimlere dayalı bir kültürel farkındalık

oluşmasına doğrudan katkı sağlamaktadır. Çünkü bireylerin kültürlerarası iletişim becerilerinin oluşmasını ve gelişmesini sağlamanın en etkili yolu onların çok kültürlü bir ortamda deneyim yaşamalarına olanak tanımadır (Hofstede & Hofstede, 2005). Günümüz çok kültürlü dünyasında farklı kültürlerden insanların birbirleri ile etkileşimleri ve bireylerin çok kültürlü iletişim becerilerinin önemi düşünüldüğünde kültürel farkındalığın ön yargısız bir biçimde oluşmasına olanak tanıyan Erasmus öğrenci değişim programı gibi programların önemi de açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Aland, J. (2005). *The arts: In schools: Beyond 2000*. Queensland Studies Authority. Erişim Tarihi: 12 Şubat 2012, Erişim Yeri: <http://www.qsa.qld.edu.au/yrs1to10/kla/arts/research.html>
- Altheide, D. L., & Johnson, J. M. (2011). Reflections on interpretive adequacy in qualitative research. N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln içinde (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (ss. 581-594). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Bamford, A., 2006. *The Wow factor: Global research compendium on the impact of the arts in education*. Berlin: Waxmann Verlag.
- Brown, L. (2009). A failure of communication on cross-cultural campus. *Journal of Studies in International Education*, 13(4), 439-454.
- Carlson, J. S., Burn, B., Useem, J., & Yachimowicz, D. (1990). *Study abroad: The experience of American undergraduates*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Carlson J. S. & Widaman, K. F. (1988). The effects of study abroad during college on attitudes toward other cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 12(1), 1-18.

- Clarke, R. (1996). The meaning of artistic tradition in a multicultural society, *Journal of Art and Design Education*, 8(3), p. 171
- Demir, A. & Demir, S. (2009). Erasmus programının kültürlerarası diyalog ve etkileşim açısından değerlendirilmesi (Öğretmen adaylarıyla nitel bir çalışma), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 95-105.
- Eisner, E. W. (1972) *Educating artistic vision*. New York: Macmillan Publishers Co. Inc.
- Ersoy, A. & Günel, E. (2011) Erasmus Aracılığıyla Kültürlerarası Deneyim: Öğretmen Adaylarının Bireysel ve Mesleki Gelişimleri, *Eurasian Journal of Educational Researches (EJER, Eğitim Araştırmaları)*, 42.
- Goldstein S. B., & Kim, R. (2006). Predictors of US college students' participation in study abroad programs: A longitudinal study. *International Journal of Intercultural Relations*, 30(4), 507-521.
- Erişti, S. D. (2009). Using an interactive art education application to promote cultural awareness: A case study from Turkey. *International Journal of Education Through Art*. (5)2&3.
- Hague, E. (2001). Nationalty and childrens' drawings – pictures 'about Scotland' by primary school children in Edinburg, Scotland and Syracuse, New York State. *Scottish Geographical Journal*, 117(2), 77-99.
- Hammer, M. R., Bennett, M. J., & Wiseman, R. 2003. Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27(4), 421-443.
- Hofstede, G. & Hofstede, G. J. (2005). *Cultures and organizations: Software of the mind*. New York: McGraw Hill.

- Kitsantas, A. (2004). Studying abroad: The role of college students' goals on the development of cross-cultural skills and global understanding. *College Student Journal*, 38(3), 441-452.
- McFee J (1991) Change and the cultural dimensions of art education. Unpublished paper. Oregon: University of Oregon.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd edn.), Sage:London & Thousand Oaks, California.
- Neuliep, J. W. & Ryan, D.J (1998). The influence of intercultural communication apprehension and socio-communicative orientation on uncertainty reduction during initial cross-cultural interaction. *Communication Quarterly*, (46)1.
- Patton, M.Q. (1997). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newbury park, CA: SAGE Publications.
- Robinson, K., (1999). *Culture, creativity and the young: Developing public policy*. Cultural Policies Research and Development Unit Policy Note No. 2. Strasbourg: Council of Europe.
- Scott, D., & Morrison, M. (2005). *Key ideas in educational research*. London: Continuum International Publishing.
- Sharp, C. & Le Métais, J. (2000). *The arts, creativity and cultural education: An international perspective*, International Review of Curriculum and Assessment Frameworks Project. London: Qualifications and Curriculum Authority.
- Spradley, J. P. (1980). *Participant observations*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Süngü, H. (2008). Yüksek Öğretim Avrpa Birliği politikalarına girmesi ve genişlemesi, *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 8(2).

Swinger, A. K. (1985). *Planning for study abroad*. Bloomington, IN: Phi Delta Kappa Educational Foundation.

Taggart, G., Whitby, K. & Sharp, C., 2004. *Curriculum and progression in the arts: an international study*. (Final report) International Review of Curriculum and Assessment Frameworks Project). London:Qualifications and Curriculum Authority.

Wortman, T. I. (2003, February). Psychological effects of studying abroad: Openness to diversity. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences* Vol 63 (7-A): 2479.

Yağcı E, Ekinçi C. E, Burgaz B, Kelecioğlu H & Ergene T. (2007) The satisfaction levels of Hacettepe University outgoing Erasmus Students. *Hacettepe University Journal of Education*, 33, 229–239.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.